

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Burling, Robbins 2009. *Ο πίθηκος που μιλάει*. (Μετάφραση Νίκος Βέργης). Αθήνα: Νεφέλη.

Μαρία Θεοδωροπούλου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Χαρακτηρισμένο ως «το πιο δύσκολο πρόβλημα στην επιστήμη» (Christiansen & Kirby 2003), το ζήτημα της προέλευσης της γλώσσας έχει να αντιμετωπίσει πολλαπλά εμπόδια, που δεν αφορούν μόνο την απουσία των υλικών ενδείξεων και την απαιτητικότητα της διεπιστημονικής σύνθεσης, η οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεί αναγκαιότητα. Το ζήτημα της φυλογένεσης είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με τη θεωρία της φύσης της γλώσσας, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνο τα αφηρητικά ερωτήματα να είναι διαφορετικά αλλά και τα ίδια εμπειρικά δεδομένα να ερμηνεύονται υπό το φως των διαφορετικών προσεγγίσεων. Ζητήματα όπως αν η εμφάνιση της γλώσσας υπήρξε αποτέλεσμα μιας γονιδιακής μετάλλαξης ή πολλών, αν η εξέλιξη της υπήρξε απότομη ή σταδιακή, ακόμη η συζήτηση για τις προϋποθέσεις εμφάνισής της, είναι ερωτήματα που καθορίζονται από τις αξιωματικές παραδοχές που υιοθετεί κανείς για τη φύση της γλώσσας.

Ο πίθηκος που μιλάει καταγράφει την προσπάθεια του Robbins Burling να δώσει μια απάντηση σε αυτό το σκοτεινό ζήτημα μέσα από τη διπλή ιδιότητά του, ως γλωσσολόγου και ανθρωπολόγου. Πρόκειται για ένα βιβλίο που έχει αποσπάσει επαίνους αλλά και έντονες κριτικές (βλ. Bickerton 2008), ένα βιβλίο που είναι γραμμένο εύληπτα, για ένα κοινό που δεν είναι απαραίτητα εξειδικευμένο, στο οποίο, παράλληλα με τη θέση του συγγραφέα, παρουσιάζονται τα βασικά ζητήματα ή οι κυρίαρχες θεωρίες που έχουν διατυπωθεί στη διερεύνηση της φυλογένεσης. Η αξιωματική παραδοχή του συγγραφέα είναι ότι η ανθρώπινη γλώσσα είναι *μέσο επικοινωνίας* –αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο επιλέχτηκε. Με θεωρητικό εργαλείο την εξελικτική θεωρία υποστηρίζει τη σταδιακή εξέλιξη της γλώσσας και αναζητά τους λόγους για τους οποίους η φυσική, σεξουαλική και γλωσσική επιλογή ευνόησαν την ανάπτυξη των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών της γλώσσας. Έχοντας στραμμένη τη ματιά του από τη μια στους χιμπατζήδες και τους μπονόμπο –τους οποίους χρησιμοποιεί ως μάρτυρες των νοητικών ικανοτήτων του κοινού με τον άνθρωπο προγόνου πριν την απόσχιση αυτού από το κοινό γενεαλογικό δένδρο– και από την άλλη στην ίδια τη γλώσσα, προσπαθεί να σκιαγραφήσει το νήμα της εξέλιξης της γλώσσας ως τμήματος ενός νου «που εξελισσόταν ραγδαία», με την παραδοχή ότι και η γλώσσα επέδρασε στη διαμόρφωση του νου (σελ. 253). Τα στοιχεία τα οποία χρησιμοποιεί στην ανάπτυξη της άποψής του προέρχονται από την πρωτεοντολογία, τη γνωσιακή επιστήμη, τη γλωσσολογία και τις νοηματικές γλώσσες, και σε περιπτώσεις από την προϊστορική αρχαιολογία.

Αν και το επιχείρημα αντλεί σε μεγάλο μέρος του από απόψεις ήδη διατυπωμένες στη βιβλιογραφία, ο σκελετός μέσα στον οποίο αυτές εντάσσονται διαμορφώνεται από τον κομβικό ρόλο που ο συγγραφέας αποδίδει στην ανάπτυξη της *ικανότητας κατανόησης* ως της κινητήριας δύναμης στην εξέλιξη της ικανότητας του ανθρώπου να χρησιμοποιεί τη γλώσσα. Ως προς αυτό επικαλείται τις αυξημένες –σε σχέση με την παραγωγή– ικανότητες κατανόησης του παιδιού στην οντογένεση, των ενηλίκων στη μάθηση της δεύτερης γλώσσας, του Kanzi αλλά και των ζωικών σημάτων. Με ένα

σκεπτικό που βασίζεται εν πολλοίς στη μετατροπή του ζωικού νεύματος (οργανικής πράξης που ικανοποιεί ανάγκες) σε επικοινωνιακό σήμα με τη δραστική διαμεσολάβηση της ικανότητας κατανόησης, δηλαδή της απόδοσης νοήματος στο νεύμα, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι μια ανάλογη διαδικασία λειτούργησε στην εμφάνιση της γλώσσας: οι πρώτες «λέξεις», σωστότερα τα πρώτα σήματα, ήταν οργανικές πράξεις χωρίς επικοινωνιακή πρόθεση, που κατέστησαν επικοινωνία επειδή υπήρχε ο άλλος για να ερμηνεύσει αυτή τη συμπεριφορά και να της αποδώσει νόημα. Η σωστή ερμηνεία του σήματος είναι αυτή που τροφοδότησε στη συνέχεια την παραγωγή του, ενώ η βαθμιαία αύξηση αυτής της ικανότητας επέφερε και τη συμβατικοποίησή του. Κατά συνέπεια, η φυσική επιλογή παγίωσε εκείνα τα σήματα τα οποία «συμβαδίζουν με την προϋπάρχουσα προσληπτική ικανότητα των άλλων» (σελ. 34).

Έτσι, ο συγγραφέας προσεγγίζει την εμφάνιση της γλώσσας ως άρρηκτη διαπλοκή βιολογικού, γνωσιακού και κοινωνικού –η γλώσσα εξελίχθηκε ως τμήμα ενός εξελισσόμενου κοινωνικού νου– και μέσα από την οπτική αυτή θέτει παλιά ερωτήματα σε νέα βάση. Ποιες πιέσεις επιλογής ευνόησαν την ανάπτυξη της ικανότητας ερμηνείας – αν όχι για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς ενόψει της επιβίωσης; Πώς η ικανότητα ερμηνείας μπόρεσε να επηρεάσει τη σειρά με την οποία εμφανίστηκαν τα γλωσσικά στοιχεία;

Η εκτύλιξη του επιχειρήματος ξεκινάει με την εξέταση των χαρακτηριστικών της γλώσσας. Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αυτό είναι αρκετά απρόσμενος, γιατί τα γλωσσικά χαρακτηριστικά αναλύονται καταρχήν όχι σε σχέση με τα επικοινωνιακά σήματα των ζώων, όπως είθισται, αλλά ενταγμένα στο συνολικό σύστημα ανθρώπινης επικοινωνίας. Αναδεικνύεται έτσι η επικοινωνιακή ευελιξία της ανθρώπινης φύσης, καθώς οι άνθρωποι επικοινωνούμε με ένα διττό τρόπο: αφενός μέσω ενός αναλογικού συστήματος, καθηλωμένου στο «εδώ και τώρα», το οποίο ο συγγραφέας ονομάζει «νεύματα-καλέσματα», εννοώντας σωματικούς και φωνητικούς τρόπους έκφρασης κυρίως συναισθημάτων και στάσεων· αφετέρου, μέσω της ψηφιακής γλώσσας, που εμφανίζει τα χαρακτηριστικά της μετάθεσης, της διπλής άρθρωσης και της παραγωγικότητας με κύρια λειτουργία την αναφορική.¹ Ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους ο συγγραφέας εξετάζει μεικτούς, θα μπορούσαμε να πούμε, τύπους, τα παραγλωσσικά στοιχεία (χειρονομίες και επιτονισμό) και τα συμβατικά νεύματα και φωνισμούς, τοποθετώντας τα πρώτα στην πλευρά του αναλογικού και τα δεύτερα προς την πλευρά της γλώσσας λόγω της συμβατικότητας που ενέχουν.

Τα χαρακτηριστικά της γλώσσας αναλύονται στη συνέχεια και σε σχέση με τους ζωικούς τρόπους επικοινωνίας. Ο στόχος αυτής της ανάλυσης είναι να δειχθεί ότι το κομμάτι της ανθρώπινης ύπαρξης που αφορά το σύστημα των νευμάτων-καλεσμάτων είναι ομόλογο του αντίστοιχου των ζώων, κομμάτι της βιολογίας που κληρονομείται – αν και στον άνθρωπο αναγνωρίζεται κάποιου είδους πολιτισμική παρέμβαση. Με βάση αυτό ο συγγραφέας αρκετά πειστικά υποστηρίζει ότι η γλώσσα δεν μπορεί να έχει εξελιχθεί από τις κραυγές –μία άποψη που έχει διατυπωθεί από μελετητές των πρωτευόντων–, στον βαθμό που η αναλογική επικοινωνία εμφανίζει τόσο πλούτο και παραμένει ενεργή στον σημερινό άνθρωπο. Εφόσον, κατά συνέπεια, η εξέταση της επικοινωνίας δεν μπορεί να αποδείξει κρίσιμα εξελικτικά στάδια στο ζήτημα της φυλογένεσης, η απάντηση στο ερώτημα θα πρέπει να αναζητηθεί στη νοητική εξέλιξη του ανθρώπινου είδους: ποιες πιέσεις επιλογής ευνόησαν την ανάπτυξη ενός

¹ Βλ. και την αντίστοιχη διάκριση του Pavlov σε πρωτογενή και το δευτερογενές σύστημα σήμανσης, τη γλώσσα.

συστήματος με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, το οποίο, επιπλέον, σε ένα μεγάλο μέρος του αποτελεί αντικείμενο μάθησης;

Μέσα από αυτή την οπτική το ερώτημα για τις γνωσιακές προϋποθέσεις της εμφάνισης της γλώσσας στο ανθρώπινο είδος μοιάζει αναπόφευκτο. Για να το απαντήσει, ο Burling αντλεί από την οντογένεση και τις γνωσιακές ικανότητες των πρωτευόντων. Ως πρώτη προϋπόθεση θεωρεί τη μη γλωσσικά εννοιακή αντίληψη του κόσμου, δηλαδή την ικανότητα αναγνώρισης ομοιοτήτων και διαφορών στον κόσμο με ένα μη γλωσσικό τρόπο, η οποία είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στα πρωτεύοντα –πιθανόν απόρροια της πολυπλοκότητας της κοινωνικής τους ζωής– και είναι εφάμιλλη της αντίστοιχης ικανότητας των ανθρώπων. Όσον αφορά τις άλλες προϋποθέσεις που προτείνει, τη συντονισμένη προσοχή, τη μίμηση, την ικανότητα κατανόησης και παραγωγής αιτιολογημένων σημείων, καθώς και τον εντοπισμό δομικών σχημάτων, αν και ο συγγραφέας δεν αναγνωρίζει αντίστοιχη ισοδυναμία με τις ανθρώπινες γνωσιακές ικανότητες, παρ' όλα αυτά εντοπίζει στοιχεία που δείχνουν απομάκρυνση των πρωτευόντων από τα άλλα θηλαστικά και εξέλιξη προς τις αντίστοιχες γνωσιακές ικανότητες του ανθρώπου. Από εξελικτική οπτική το ερώτημα που οφείλει να τεθεί, επομένως, είναι ποιες πιέσεις επιλογής ευνόησαν την ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων. Η απάντηση βρίσκεται στη μεταβλητότητα και πολυπλοκότητα των περιβαλλόντων στα οποία διαβίωναν οι προϊστορικοί πρόγονοι και στην ανάγκη προσαρμογής τους σε αυτά.² Ειδικότερα, λόγω των συνεχών μετακινήσεων υποστηρίζεται ότι δεν ευνοήθηκαν συγκεκριμένες προσαρμογές αλλά η δυνατότητα μάθησης μέσω της μίμησης λόγω των σημαντικών επιλογικών πλεονεκτημάτων με τα οποία συνδέεται (λ.χ. ταχύτατη εξάπλωση νέων τρόπων/τεχνικών στην υπηρεσία της επιβίωσης). Με αυτή την έννοια, η μίμηση υπήρξε προ-προσαρμογή για τη γλώσσα ευνοώντας αυτούς που μπορούσαν να κατανοήσουν καλύτερα τις οργανικές πράξεις των άλλων. Η μάθηση μέσω της μίμησης ευνόησε και την ικανότητα κατανόησης που μπόρεσε έτσι να οδηγήσει στην παραγωγή ενός σήματος και απώτερα στη συμβατικοποίησή του.

Αντλώντας, στη συνέχεια, από το προαπαιτούμενο της χρήσης αιτιολογημένων σημείων και χρησιμοποιώντας την τριμερή σημειωτική διάκριση του Peirce (1978) σε εικόνες, (εν)δείκτες και σύμβολα,³ υποστηρίζει ότι η γλώσσα χρησιμοποίησε καταρχήν αιτιολογημένα σημεία και σταδιακά προχώρησε στη συμβολικότητα. Τα αιτιολογημένα σημεία που υπάρχουν στη γλώσσα «ίσως να αντιπροσωπεύουν το τελευταίο απολιθωμένο απομεινάρι μιας πολύ πιο αιτιολογημένης αρχέγονης μορφής γλώσσας», υποστηρίζει (σελ. 150). Ως επιχειρήματα χρησιμοποιεί τον σε μεγάλο βαθμό εικονικό χαρακτήρα των παραγλωσσικών στοιχείων, καθώς και το ότι γραπτές γλώσσες όπως η σουμεριακή ή η κινεζική βαθμιαία μετέβαλαν τον εικονικό χαρακτήρα των γραφημάτων τους σε συμβολικά, με τον ίδιο τρόπο που νοηματικές γλώσσες ακολούθησαν τον ίδιο δρόμο. Το λογικό επιχείρημα είναι ότι η εικονικότητα διευκολύνει την επινόηση και την εκμάθηση των σημείων (σελ. 144), ενώ το πλεονέκτημα της συμβατικοποίησης είναι ότι αίρεται η αμφισημία και γίνεται δυνατή η έκφραση πολύπλοκων σκέψεων και αφηρημένων εννοιών. Και σε αυτή την περίπτωση ο κινητήριος μοχλός της εξέλιξης θεωρείται η αυξανόμενη ικανότητα των αποδεκτών των μηνυμάτων.

Σε σχέση με τις θεωρίες που τοποθετούν την εμφάνιση της γλώσσας σε ένα πρωταρχικό σύστημα χειρονομιών, ο Burling ακολουθεί τις απόψεις που προάγουν

² Βλ. Τσοχατζίδη (2001) για τους ίδιους λόγους ως ερμηνεία τού γιατί επιλέχτηκε ως σύστημα επικοινωνίας ένα συμβολικό σύστημα.

³ Για αντίστοιχη χρήση της διάκρισης σχετικά με το ίδιο ζήτημα βλ. Deacon (1997).

εξαρχής τον προφορικό χαρακτήρα της γλώσσας (π.χ. Corballis 2002) με τη λογική ότι οι θεωρίες αυτές δεν μπορούν να εξηγήσουν πώς έγινε η μετάβαση από μια γλώσσα που χρησιμοποιεί οπτικά/χειροκινησιακά μέσα σε μια γλώσσα που το πρωταρχικό της μέσο είναι ακουστικό/προφορικό. Αντλώντας από τη μουσική θεωρία για τη γέννηση της γλώσσας που διατυπώθηκε καταρχήν από τον Δαρβίνο (για τη σύγχρονη εκδοχή της βλ. Mithen 2005) και επισημαίνοντας την ύπαρξη ειδών «τραγουδιού» σε κάποια ζωικά είδη, διατυπώνει την υπόθεση για έναν αφετηριακό προμουσικό, προγλωσσικό φωνισμό που επιτελούσε διάφορες κοινωνικές και συναισθηματικές λειτουργίες, ο οποίος διασπάστηκε από τη μια σε μουσική (συναίσθημα και ρυθμός) και από την άλλη σε γλώσσα (γνωσιακά μηνύματα). Αυτή η μη γλωσσική χρήση της φωνής διευκόλυνε και την ανάπτυξη της ανατομίας της φωνητικής οδού, η οποία κατά τον Burling προσαρμόστηκε σε μια γλώσσα που υπήρχε ήδη: «μικροεπισκευές πρέπει να έγιναν, αφού ξεκίνησε η γλώσσα και όχι πριν» (σελ. 164). Η άποψη αυτή σαφώς αντιπαρατίθεται με την αντίστοιχη του Lieberman (1984), ο οποίος τοποθετεί την ανατομική ικανότητα της ομιλίας πολύ όψιμα στην ιστορία της ανθρώπινης εξέλιξης.

Όσον αφορά τη σειρά με την οποία εμφανίστηκαν τα στοιχεία της γλώσσας, ο συγγραφέας υποστηρίζει μια σταδιακή και μακρόχρονη μετάβαση από το στάδιο της μιας στις δύο λέξεις και από εκεί στη βαθμιαία ανάπτυξη πολύπλοκων συντακτικών δομών. Το επιχείρημα καταρχήν αντλεί από την άποψη του Dawkins (1986) ότι μια διαδοχή απλών αλλά χρήσιμων συμπεριφορών μπορεί να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στο τίποτα και το εντελώς πολύπλοκο, και για τη στήριξή του υιοθετεί στοιχεία από τις κονστρουξιονιστικές προσεγγίσεις του γλωσσικού φαινομένου και της οντογένεσης οι οποίες προάγουν τη συμβολικότητα και θεωρούν τη σύνταξη απόρροια αυτής μέσα από τις διαδικασίες γραμματικοποίησης (π.χ. Tomasello 2003). Με αυτή την έννοια η λέξη, ή κάτι σαν λέξη με τα χαρακτηριστικά της ολόφρασης, η οποία μαθαίνεται και δεν κληρονομείται, είναι το αποφασιστικό βήμα στην εξέλιξη της γλώσσας. Σε αυτά τα πρώτα σήματα αποδίδει λειτουργίες κατεξοχήν κοινωνικές μέσα σε ένα ήδη ανεπτυγμένο κοινωνικό δίκτυο, τα οποία με τη σειρά τους ωθούν στην ανάπτυξη πιο πολύπλοκων κοινωνικών συστημάτων. Η επέκταση της χρήσης τους, η ανάπτυξη του λεξιλογίου στα ίχνη της γραμματικοποίησης, η δημιουργία μιας καταρχήν ενμέρει συνδυαστικής φωνολογίας που διαχωρίζει το φωνολογικό από το γραμματικό επίπεδο κτίζονται σταδιακά και συνδέονται, για μια ακόμη φορά, με αυξημένες ικανότητες κατανόησης των αποδεκτών. Με αφορμή την ανάπτυξη του λεξιλογίου ο συγγραφέας, χωρίς να αποποιείται την άποψη περί βιολογικής προδιάθεσης για τη γλώσσα, θέτει το ερώτημα γιατί, παρ' όλα αυτά, πρέπει να μάθουμε τόσα πολλά: η απάντηση που δίνει είναι ότι θα χρειάζονταν εκατομμύρια χρόνια φυσικής επιλογής για να αποθηκευτούν συγκεκριμένες λέξεις ή/και δομές. Φαίνεται πιο οικονομικό η φυσική επιλογή να εφοδίασε τον άνθρωπο με ένα νου που χωράει πολλά, μια νοητική αποθήκη που ο καθένας μας τη γεμίζει για κάποιο χρονικό διάστημα της ζωής του (σελ. 174).

Η φυλογένεση της σύνταξης είναι η πηγή ίσως της μεγαλύτερης θεωρητικής διαμάχης για τη γενετική της βάση, τροφοδοτώντας ταυτόχρονα τις απόψεις που μιλούν για γονιδιακή/ές μετάλλαξη/εις. Ο συγγραφέας προβάλλει και εδώ τη θέση του για σταδιακή εξέλιξη, τοποθετώντας και συσχετίζοντας τις απαρχές των προσαρμογών στη γλώσσα με τις απαρχές ανάπτυξης του εγκεφάλου (αυστραλοπηθικός 3-4.000.000 ή *homo erectus* 2.000.000 χρόνια πριν). Με αυτή τη θέση αντιτίθεται σε απόψεις οι οποίες, μελετώντας την εξέλιξη των εργαλείων ως μαρτύρων της ανάπτυξης της συμβολικής ικανότητας στον άνθρωπο, τοποθετούν την εμφάνιση της γλώσσας στην Ανώτερη Παλαιολιθική Εποχή (40.000) ή και στη μετάβαση προς αυτή. Το

αντεπιχείρημα γι' αυτή τη χρονολογική αφετηρία είναι ότι η ανάπτυξη του εγκεφάλου μπορεί να αποτυπωνόταν στο μη υλικό πεδίο των κοινωνικών σχέσεων και όχι απαραίτητα στα εργαλεία. Αν και το επιχείρημα είναι λογικό, θα πρέπει να σημειώσει κανείς το εντελώς περιστασιακό «πέραςμα» από αυτό το κεφαλαιώδες θέμα στη συζήτηση για τη φυλογένεση, στον βαθμό μάλιστα που το εργαλείο δεν θεωρείται απλώς μάρτυρας της εξέλιξης της νοητικής ικανότητας αλλά και αντανάκλαση της εξέλιξης των δικτύων επικοινωνίας και κοινωνικών σχέσεων μέσα στα οποία κατασκευάζεται αυτό⁴ –στοιχεία τα οποία παίζουν κομβικό ρόλο στην όλη συλλογιστική του συγγραφέα. Μαζί με αυτό ο συγγραφέας φαίνεται να έχει παρακάμψει και το ζήτημα της αφαίρεσης ως συστατικού της έννοιας, το οποίο δεν θίγεται σε κανένα σημείο του βιβλίου, ούτε καν στην ανάπτυξη των χαρακτηριστικών της γλώσσας, πιθανόν γιατί αυτό θα οδηγούσε στο ζήτημα της αναπαράστασης και της σημασιακής οργάνωσης των λέξεων, ζητήματα τα οποία δεν περιλαμβάνονται στην πραγμάτευσή του.

Αν και, όπως έχει ειπωθεί, ο Burling υιοθετεί μια αντινατιβιστική θεώρηση για τη φύση της γλώσσας, αποδέχεται εξίσου τη συμβολή της κληρονομικότητας και της μάθησης στη φυλογένεση (αλλά και στην οντογένεση). Εξηγεί τη φυλογενετική εξέλιξη των σύγχρονων γλωσσών μέσα από την έννοια της γλωσσικής επιλογής ως παράγοντα ο οποίος δρα ανά τις γενεές στην κατεύθυνση της απόκτησης όλο και περισσότερης λειτουργικότητας από μέρους των γλωσσών. Η έννοια της γλωσσικής επιλογής έχει χρησιμοποιηθεί και στο πλαίσιο του γενετικού παραδείγματος για να υποστηρίξει τη συνεξέλιξη πρωτογλώσσας και ενός έμφυτου μηχανισμού απόκτησης της γλώσσας (Briscoe 2002), αλλά και στο πλαίσιο του γνωσιακού παραδείγματος σε σχέση με τη γλωσσική αλλαγή (Croft 1996). Στο επιχείρημα του Burling η γλωσσική επιλογή θεωρείται ως παράγων που διαμορφώνει το πεδίο για να δράσει η φυσική επιλογή μέσα από μια οπτική που επικαλείται το φαινόμενο Baldwin, σύμφωνα με το οποίο η μάθηση και η ευελιξία της συμπεριφοράς μπορούν να επιδράσουν στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να δράσει η φυσική επιλογή. Αν και το επιχείρημα είναι εύλογο, ο τρόπος με τον οποίο προσπαθεί να το δομήσει δημιουργεί ερωτηματικά: η επιλογή της διάκρισης εσωτερικής-εξωτερικής γλώσσας γι' αυτό τον σκοπό δεν είναι επαρκής και ο τρόπος χειρισμού της δεν φαίνεται πειστικός· προσφορότερη ίσως θα ήταν η σωσσυριανή διάκριση γλώσσας και ομιλίας και η διαλεκτική που τη διέπει –ο χειρισμός του όρου *καθολική γραμματική* δημιουργεί επίσης ερωτηματικά.

Ως προς τα στάδια με τα οποία αναπτύχθηκε η σύνταξη, ο Burling χρησιμοποιεί αφενός την άποψη του Jackendoff (2002) για την εξέλιξη της σύνταξης μέσα από μια σειρά αυτάρκων σταδίων προς την απόκτηση όλο και μεγαλύτερης πολυπλοκότητας και αφετέρου τη θεωρία της γραμματικοποίησης (προέλευση των λειτουργικών από πλήρεις λέξεις, προσφυματοποίηση κλπ.), χωρίς όμως να δίνει κάποιον λόγο που διαχωρίζει την τελευταία από τη γλωσσική αλλαγή (σελ. 201). Σε κάθε στάδιο από αυτά υποστηρίζει ότι η αυξημένη κατανόηση οδηγεί μέσω της γλωσσικής –και συνακόλουθα της φυσικής– επιλογής στη μετάβαση στο επόμενο συνθετότερο στάδιο εξέλιξης, ενώ για τα αρχικά –μη συμβατικά– στάδια αποδίδει δραστικό ρόλο στα εικονικά στοιχεία του λόγου (π.χ. προσωδία, επιτονισμό, εικονικότητα της διάταξης, που εμφανίζονται και στις σύγχρονες γλώσσες· βλ. π.χ. Haiman 1985) αλλά και στη σημασία (π.χ. σημασιολογικοί ρόλοι) για να εξηγήσει την εμφάνιση μιας σειράς δομικών φαινομένων όπως η επαναληπτικότητα [recursion] ή οι γραμματικές λειτουργίες.

⁴ Βλ. τη σχετική συζήτηση στον Κωτσάκη (2001).

Επιπλέον, ο συγγραφέας ισχυρίζεται ότι δεν είναι μόνο η φυσική επιλογή που έδρασε στην εμφάνιση και εξέλιξη της γλώσσας. Κατά την άποψή του, μια πιο απλή γλώσσα, τύπου πίτζιν, θα μπορούσε κάλλιστα να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της επιβίωσης, εάν ληφθεί υπόψη η τεχνολογία της Παλαιολιθικής Εποχής – μια θέση η οποία βασίζεται, εκτός των λογικών επιχειρημάτων, και στις παρατηρήσεις του ως ανθρωπολόγου στην κοινότητα των Gago. Η περιπλοκότητα της γλώσσας θα πρέπει να διερευνηθεί φυλογενετικά σε επίπεδο της επικοινωνίας στις διαπροσωπικές σχέσεις σε συνάρτηση με τις κοινωνικές χρήσεις της γλώσσας, στον βαθμό που συνδέεται με αυτές (βλ. και Dunbar 1997). Κατά τον Burling η σεξουαλική επιλογή είναι ο αποφασιστικός μηχανισμός που έδρασε προς αυτή την κατεύθυνση, στον βαθμό που κατά την ανθρωπολογική και την ιστορική μαρτυρία οι ανώτερες γλωσσικές ικανότητες συνδέονται με την ανάληψη ηγετικών θέσεων και συνακόλουθα με μεγαλύτερες ευκαιρίες αναπαραγωγής στην υπηρεσία της διαιώνισης του είδους.

Τι μας έχει προσφέρει η γλώσσα; Αυτό είναι το ερώτημα με το οποίο τελειώνει το βιβλίο του. Ανάμεσα στα άλλα τα οποία αναφέρει, ίσως το σημαντικότερο είναι ότι «η γλώσσα εξελίχθηκε ως ένα κομψό εργαλείο για να χρησιμοποιείται σε όλο πιο πολύπλοκες κοινωνικές σχέσεις και συνεχίζει να εξυπηρετεί αυτό τον σκοπό» και ότι «σήμερα επιτρέπει επίσης την απείρως πολυπλοκότερη οργάνωση, μια χρήση για την οποία δεν σχεδιάστηκε ποτέ» (σελ. 265). Όπως και να έχει, το ερώτημα για τη γέννηση και την εξέλιξη της γλώσσας ισοδυναμεί με το ερώτημα για την εξέλιξη της ανθρώπινης φύσης. Ο Burling έδωσε τη δική του απάντηση μέσα από ένα βιβλίο που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως χρήσιμη εισαγωγή όχι μόνο στο ζήτημα αλλά και στα χαρακτηριστικά του γλωσσικού φαινομένου.

Βιβλιογραφία

- Bickerton, D. 2008. *The Talking Ape: How Language Evolved* by Robins Burling. *Language* 84 (2), 404-406.
- Briscoe, E. J. 2002. Grammatical acquisition and linguistic selection. In T. Briscoe (ed.), *Linguistic Evolution through Language Acquisition: Formal and Computational Models*. Cambridge: Cambridge University Press, 255-298.
- Christiansen, M. H. & Kirby, S. 2003. *Language Evolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Corballis, M. 2002. Did language evolve from manual gestures? In A. Wray (ed.), *The Transition to Language*. Oxford: Oxford University Press, 161-179.
- Croft, W. 1996. Linguistic selection: An utterance-based evolutionary theory of language change. *Nordic Journal of Linguistics* 19, 99-139.
- Dawkins, R. 1986. *The Blind Watchmaker*. New York: Norton.
- Deacon, T. W. 1997. *The Symbolic Species: The Co-evolution of Language and the Brain*. New York: Norton.
- Dunbar, R. I. M. 1997. *Grooming, Gossip and the Evolution of Language*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Haiman, J. (ed.). 1985. *Iconicity in Syntax. Proceedings of a Symposium on Iconicity in Syntax*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Jackendoff, R. 2002. *Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Κωτσάκης, Κ. 2001. Τα εργαλεία του ανθρώπου και η γλώσσα. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & ΙΝΣ, 87-93.
- Lieberman, P. 1984. *The Biology and Evolution of Language*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Mithen, S. 2005. *The Singing Neanderthals*. London: Weidenfeld & Nicholson.
- Peirce, C. S. 1978. *Écrits sur le signe*, επιμ. G. Deledalle. Paris: Seuil.
- Tomasello, M. 2003. *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Τσοχατζίδης, Σ. 2001. Η γέννηση της γλώσσας. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & ΙΝΣ, 77-86.